

Ніна Кожбахтєєва, викладач Інституту мистецтв

Південноукраїнського державного педагогічного університету
імені К.Д. Ушинського
м. Одеса

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРИ НА БАНДУРІ

У статті висвітлена проблема необхідності духовного виховання майбутніх учителів музики через залучення до бандурного мистецтва. Розкриті чинники, що впливають на рівень розвитку пізнавального інтересу у процесі навчання гри на бандурі. Запропоновані форми і методи розвитку пізнавального інтересу у студентів з різною довузівською музичною підготовкою у процесі навчально-виховної роботи в класі гри на бандурі.

Постановка проблеми. Духовна сила нації, національна гідність, ідейно-творчий потенціал народу головним чином залежать від того, наскільки глибоко усвідомлені всі духовні надбання минулих років. Ось чому реформування освіти в Україні передбачає передусім відродження національного виховання. Його мета, як зазначено в державній освітянській програмі: “успадкування духовних надбань українського народу, формування у молоді розвиненої духовності, художньо-естетичної освіченості і культури” [3].

Девальвація духовних цінностей сьогодні настільки відчутна, що дає підставу вести мову про дефіцит духовної культури, нагальну потребу оптимізації резервів, які б сприяли піднесенню духовного потенціалу особистості. Відомо, що мистецтво, яким захоплюється сьогодні молодь, є переважно руйнівним, оскільки переслідує має лише мету розважальності, видовищності і, як правило, не несе інтелектуального навантаження, не викликає різнобічних емоційних переживань. Таким чином, за допомогою досягнень новітніх технологій здійснюється формування “сучасної людини” з невибагливим естетичним смаком та спотвореним світоглядом.

Зниження рівня загальної музичної культури українського суспільства стає закономірним, що не може не вплинути на стан професійної музичної освіти, рівень музичної обізнаності й на індивідуальні потреби студентів мистецьких спеціальностей. Але саме вчитель є важливою ланкою у вихованні підростаючого покоління, оскільки він заохочує дітей до музики і впливає на їхні смаки [8]. Тому необхідним стає реформування змісту викладання, організації навчальної діяльності майбутніх учителів.

Музична культура є одним з могутніх засобів утвердження моральних ідеалів, естетичного ставлення до навколишнього світу. Саме музична культура має велике значення у розкритті творчого потенціалу й ідеалів людини, сприяючи формуванню цілісного світогляду. Музика спроможна розкривати складні духовні процеси, допомагає подолати відставання у духовно-моральному розвитку.

Національне виховання молоді передбачає надання можливостей для пізнання своєї історії, мови, традицій, культури. Бандурне мистецтво – це яскрава сторінка історії українського народу, свідчення його давньої високої культури. Сьогодні його можна розглядати як поліфункціональне явище, що має широкий вплив. Гра на бандурі набуває значення і як форма прилучення молоді до музичної культури, і як форма виховання, в якій органічно поєднуються виконавська діяльність та музичне просвітництво, що сприяє розвитку національної свідомості, пробудженню любові до народного мистецтва, розширенню кола духовних інтересів, спонукає до соціальної та індивідуальної активності.

Кобзарство в усі часи існування належало до еліти українського народу, було виразником його прагнень та устремлінь. Стикаючись з представниками різних верств населення, кобзарі як елітарні особистості активно впливали і на формування елітарних ознак усіх тих, хто слухав їхні виступи чи безпосередньо спілкувався з народними співцями. Кобзарі та лірники були своєрідними засобами масової інформації за часів відсутності часописів, радіо, телебачення [5, 29]. М.В. Шаповаленко та О.І. Маслово вважають, що найважливішою функцією еліти є функція вироблення зразків людської поведінки, на які повинні орієнтуватися всі члени суспільства [7].

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРИ НА БАНДУРИ

Актуальні проблеми духовного розвитку підростаючого покоління вимагають удосконалення професійної підготовки вчителя, якому практично доведеться розв'язувати окреслені проблеми. Тому залучення студентів музично-педагогічних факультетів до навчання гри на бандурі, формування в них пізнавального інтересу до даної справи сьогодні є актуальним.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема формування пізнавального інтересу багатогранна і різнопланова. Логічним буде визначити сутність поняття “інтерес”, оскільки “пізнавальний інтерес” вказує лише на спеціалізовану функцію основного поняття. Історико-теоретичний аналіз феномену “інтерес” дав змогу розкрити основні аспекти його дослідження: філософський, психологічний, педагогічний.

У філософії інтерес розглядається як мотив людської діяльності, в результаті якої можуть відбуватися зміни, значущі як для особистості, так і для оточення (К. Гельвецій, П. Гольбах). Особливого значення інтерес набуває в розвитку духовної сфери людини, де він виконує роль рушійної сили у пізнанні історичної та культурної спадщини народу. Українські філософи розглядали інтерес у співвідношенні “розуму та серця”, тобто як інтелектуальний акт у сукупності з почуттями, бажаннями, прагненнями людини (Г.С. Сковорода, П.Д. Юркевич) [4].

З психологічної точки зору інтерес розглядається як потреба у відношенні людини до світу, як міцний спонукач активності особистості, під впливом якого всі психічні процеси протікають особливо інтенсивно й напружено, а діяльність стає привабливою та продуктивною. Емоційний і вольовий моменти інтересу виступають специфічно – як інтелектуальна емоція і зусилля, що пов'язане з подоланням інтелектуальних труднощів. Інтерес тісно пов'язаний з саме людським засвоєнням дійсності у формі знань. Різними авторами інтерес розглядається як: прагнення, величезна кількість процесів, тенденція звертати увагу, переживання, ставлення, спрямованість особистості (Б.М. Теплов, А.Г. Ковальов, Г.І. Щукіна, Н.Г. Морозова) [6].

У ракурсі педагогічних досліджень інтерес розглядали як умову успішного навчання. Було визначено також головні риси інтересів, які є узагальненим відображенням багатьох важливих процесів і реалізуються у тенденціях, потребах, відношеннях. Вони представляють найважливіший мотив продуктивної діяльності дітей, за допомогою якого створюється сприятлива атмосфера навчання.

Т.Р. Браніцька говорить, що “важливою ознакою інтересів вважається не накопичення

інформації в процесі діяльності, а активна дія суб'єкта в її переробці” [2]. Педагоги-науковці підкреслюють, що вплив змісту навчання на інтерес учнів проходить не стихійно, а шляхом спеціального його конструювання в навчальному процесі, причому зміст навчання має свої специфічні можливості для збудження інтересів учнів. У результаті інтерес відбиває найбільш значущі сторони внутрішнього розвитку особистості і характеризується об'єктивними умовами появи і розвитку (Н.І. Новіков, В.Г. Белінський, А.І. Герцен, К.Д. Ушинський, Н. Бібік, Н. Бойко, О.Савченко).

У музичній освіті проблему інтересу досліджували Н. Вишнякова, Н. Гришанович, З. Морозова, Т. Свістельникова, В. Яконюк. У їх роботах цей феномен представлений екстраординарним проявом найбільш суттєвих для музичної діяльності параметрів психологічної активності, що створюють передумови для процесу навчання [2].

Музичний інтерес трактується як вибіркоче емоційно-пізнавальне ставлення особистості до музичного мистецтва, що виражається потребою в естетичному збагаченні і прагненні до музично-творчої діяльності. В роботах науковців зазначається, що музичний інтерес виникає лише на тлі музично-пізнавального ставлення до музичного мистецтва, особистісної активності, самостійності та творчості в процесі музикування.

Для особистості високорозвиненої людини характерним є ставлення до музики як до важливої життєвої цінності. Це дає можливість розуміти сутність поняття “музичний інтерес” ширше, ніж у рамках соціально-психологічного контексту. Пізнавальний момент у формуванні правильних ціннісних орієнтацій в галузі музики має велике значення, але ним не обмежується. Крім активізації пізнавального компонента, для формування ставлення до народної та серйозної музики як до важливої цінності є ще два напрями – поведінковий та емоційний.

Як стверджують науковці, одним з головних мотивів навчання є пізнавальний інтерес – особлива вибіркоче спрямованість особистості на процес пізнання; її вибіркочевий характер, виражений у тій чи іншій предметній галузі знань. У цю галузь людина прямує проникнути, щоб вивчити, заволодіти її цінностями [1, 9].

Проблема пізнавального інтересу, захопленості – одна з фундаментальних проблем педагогіки, від її вмiлого розв'язання залежить успішність викладання будь-якого предмету. Інструментальна підготовка в класі бандури не виняток.

Теоретичний аналіз наукової літератури,

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРИ НА БАНДУРІ

особисті спостереження за процесом навчання студентів гри на бандурі дали змогу визначити, що пізнавальний інтерес не виникає сам собою, а для його формування необхідна певна спрямованість навчання. Розв'язання означеної проблеми є першочерговим завданням для викладача, який бере участь у професійній підготовці майбутніх учителів музики масових шкіл. Цілеспрямоване і організоване певним чином навчання в класі гри на бандурі має стати ефективним шляхом надбання знань, умінь, навичок, а також впливати на комплексний розвиток музичності та формування духовності особистості майбутнього вчителя в цілому.

Метою статті є висвітлення факторів, вплив яких позначається на рівні розвитку пізнавального інтересу студентів та висвітлення ефективних шляхів, методів і форм роботи в класі навчання гри на бандурі, орієнтованих на розвиток пізнавального інтересу учнів з різною дозувиською підготовкою на засадах гуманізації та гуманітаризації навчання.

Отримані результати. З метою визначення реального рівня сформованості пізнавального інтересу у студентів, що навчаються гри на бандурі, був проведений констатувальний (діагностуючий) експеримент, у ході якого було розроблено критеріальний апарат дослідження. Першим було визначено мотиваційний критерій. Мотив є реальним рушієм людської діяльності, могутнім регулятором її поведінки. Показниками за цим критерієм були: усвідомлення значущості опанування таким інструментом, як бандура для майбутньої професійної діяльності, усвідомлення потреби у спрямованому освоєнні історико-теоретичної інформації, усвідомлення необхідності набуття практичних умінь і навичок гри на бандурі.

Другим критерієм було визначено емоційно-вольовий, оскільки ефективність будь-якої діяльності залежить від її позитивної емоційної забарвленості та затрати зусиль на подолання певних труднощів. Цей критерій характеризується такими показниками, як: переживання задоволення від музично-пізнавальної діяльності в процесі опанування бандури, емоційні реакції при сприйманні музичних творів, що виконувалися на бандурі (тембральна новизна та привабливість, специфічність репертуару), спрямованість зусиль на відкриття нових знань.

Останнім був визначений практично-дієвий критерій, оскільки неможливо навчитися грати на музичному інструменті, не засвоюючи та систематично не вдосконалюючи вміння й навички гри на бандурі. Показниками цього

критерію були: рівень володіння технічно-виконавськими навичками гри на бандурі, здатність до самостійного інтерпретування музичних творів, мовленнєва культура.

В експериментальній роботі брали участь три групи студентів I – III курсів. Кожна група була кількістю у 10 осіб. Першу групу склали студенти, які мають до вузівську фахову музичну підготовку. Друга група складалася зі студентів, що закінчили музичну школу і володіють будь-яким музичним інструментом. Третю групу склали студенти без музичної підготовки, які почали навчатися гри на бандурі лише в інституті мистецтв.

У ході діагностичного експерименту було застосовано наступні методи: анкетування, бесіди, педагогічного спостереження. У результаті спостережень за навчальною діяльністю студентів означених експериментальних груп, відповідно до визначених критеріїв, було виявлено три рівні розвитку пізнавального інтересу: високий, середній та низький. Їх діагностування проводилося у різних експериментальних умовах (у вільних бесідах, навчальних заняттях, репетиціях, концертних виступах).

Кількісний аналіз результатів діагностики показав, що низький рівень розвитку пізнавального інтересу переважає у третій групі студентів (які не мали дозувиської музичної освіти). У другій групі студентів (які закінчили музичну школу) переважає низький та середній рівень розвитку пізнавального інтересу. Більш високі показники спостерігаються в першій групі студентів (які мали дозувиську фахову підготовку). У цій групі переважає середній рівень розвитку пізнавального інтересу, а також потрібно зазначити, що кілька студентів відповідають високому рівню.

У результаті якісного аналізу було виявлено, що перевага низького рівня розвитку пізнавального інтересу в третій групі пов'язана з відсутністю інформованості студентів з історії розвитку бандурного мистецтва, виконавських можливостей інструменту, широти репертуарного обсягу, що складається з оригінальних творів для бандури та адаптованих, а також використання різних виконавських форм (соло, дует, тріо, ансамбль, вокально-інструментальна), відсутністю практичних умінь і навичок. Перелічені чинники, своєю чергою, призвели до низького рівня позитивної мотивації в навчальній роботі.

Типовою причиною переваги низького та середнього рівнів у другій групі була недостатня інформованість у галузі історії бандурного мистецтва та виконавства на бандурі. Незначні технічно-виконавські навички впливали на

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРИ НА БАНДУРІ

формування репертуару, до якого не увійшли більш цікаві зразки. В даному випадку виникла суперечність між віковим інтелектуальним розвитком студентів даної групи і невідповідністю інтелектуальності образного змісту репертуару, що вивчається. Таким чином, процес навчання не викликав позитивних емоцій і не сприяв формуванню позитивної мотивації до навчання.

Студенти першої групи показали більш високий рівень сформованості пізнавального інтересу за рахунок фахової підготовленості. Попередній досвід опанування будь-якого з музичних інструментів (фортепіано, баян, скрипка) сприяв більш осмисленому ставленню до освоєння бандурного мистецтва. Особливо це стосується студентів II – III курсів. Наявність практичних умінь гри на музичних інструментах сприяла прискореному освоєнню такого музичного інструмента, як бандура. Ставлення до вивчення нескладного репертуару, як у технічному плані, так і в інтелектуальному було, як до необхідності на шляху до більш високого ступеня володіння технічними прийомами гри на бандурі. Тому мотивом навчальної діяльності було прагнення за більш короткий час опанувати технологію гри на бандурі та сформувати необхідні навички, що відкриває доступ до цікавого музичного репертуару.

Підсумки констатувального етапу експерименту допомогли нам намалювати шляхи розвитку пізнавального інтересу студентів з різною музичною підготовкою, спираючись на тенденції сучасної освіти до гуманізації та гуманітаризації, що передбачає поєднання пріоритетів загальнолюдських цінностей з цінностями національної культури. Гуманітарна педагогіка виходить з постулату, що всі учні потенційно народжуються творцями. Тому її основною функцією є приведення у рух потенційної духовної енергії учнів. Зміни, що відбуваються у суспільстві, стали поштовхом до самоусвідомлення, самоствердження та самореалізації. Дані вимоги окреслили розв'язання поставленої проблеми з позицій комплексного підходу, суть якого полягає у забезпеченні цілісного впливу педагогічних, соціальних та організаційних чинників, які сприяють розвитку пізнавального інтересу в навчально-творчій діяльності.

Розроблена нами методика базувалася на застосуванні інноваційних, дидактичних та виховних методів творчого характеру: проблемного викладання, співробітництва, пошуково-дослідницьких, ігрових. Було використано також нестандартні форми роботи.

Акцент у подоланні інформаційного дефіциту з історії розвитку бандурного мистецтва, його значення у духовному розвитку молоді був зроблений на організацію самостійної пошукової діяльності, процес якої було спрямовано на здобуття цікавої інформації, відкриття досі незнаних імен митців-бандуристів, знайомство з розвитком бандурного мистецтва в Одеській області та ін. Висвітлення отриманої інформації втілювалося у запозичених в засобах масової інформації формах, а саме: “Круглий стіл”, “Інтерв'ю з цікавими людьми”, дискусії та ін.

Значний вплив на культуру сьогодні здійснюють рекламні технології. Оскільки у рекламній діяльності застосовуються естетичні й художні засоби, ми використали таку форму роботи, як створення реклами на музичний твір. Для цього можна було використовувати засоби виразності будь-якого з мистецтв (художнє слово, живопис та ін.), або комплекси виражальних засобів різних мистецтв. Основними вимогами до створеної реклами були: інформативність, змістовність, виразність, відповідність змісту і форми, здатність впливати на глядача. Ця форма роботи застосовувалася лише зі студентами III курсу. Далі проводився конкурс на кращу рекламу.

Розвиток пізнавального інтересу студентів молодших курсів і особливо тих, які не мали музичної підготовки, здійснювався за принципом роботи в дуеті. Дуети склалися зі студентів-початківців і третьокурників або другим учасником дуету був викладач. У процесі роботи початківці освоювали елементарні навички гри на бандурі, а основне навантаження лягло на студента старшого курсу. Це давало можливість застосування більш складного і цікавого репертуару, що, своєю чергою, активізувало інтерес до здобуття професійних умінь і навичок.

Враховуючи те, що майбутній вчитель музики має бути готовим до роботи з дитячими музичними колективами різного складу, великого значення надавалося ансамблевій грі. Робота в колективі сприяє розширенню музичного кругозору студентів, формуванню навичок гри в ансамблі, забезпечує можливість творчого спілкування. Гра в ансамблі стимулює виникнення пізнавального інтересу завдяки наявності елемента змагальності. Тобто, в процесі навчальної роботи, кожен студент хоче зайняти гідне місце в колективі, і рівняння йде на кращих студентів.

Оскільки бандурне мистецтво є синтетичним, досить дієвим стимулом розвитку пізнавального інтересу виступає зв'язок інструментального виконавства з вокальними вміннями студентів. Застосування такої форми роботи відкриває

